

לימוד מודרך לקראת יום העצמאות חלק ב

א. אין לך קץ מגולה מזה

בחלק א' דיברנו על יום העצמאות כיום הודאה לה', ועל הקמתה של מדינת ישראל כחלק מתהליך הגאולה. ואולם, קשה להתעלם מן הדברים שעדיין אינם כשורה, ומן הקלקולים שאנו רואים בתחומים שונים. ונשאלת השאלה - האם זוהי גאולה?! האם יתכן שכך תיבנה "ממלכת כהנים וגוי קדוש"?! בנושאים אלו נעסוק בדפים שלפניכם. ולפני כל הדיונים על אופי התקדמותו של תהליך הגאולה, ועל הבעיות שעדיין קיימות, נבהיר לעצמנו לאור דברי הגמרא, את העובדה היסודית, שאנו אכן נמצאים בתהליך של גאולה. בגמרא שלפנינו, מסרו לנו חז"ל את הסימן הגלוי והברור ביותר מבין כל סימני הגאולה, ואשר אין כל ספק כי מתקיים הוא בימינו.

אמר רבי אבא:

אין לך קץ מגולה מזה שנאמר:

וְאַתֶּם הָרִי יִשְׂרָאֵל

עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ

לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לְבוֹא."

(סנהדרין צח עמוד א)

...סימן ברור, פשוט וגלוי, לקץ, לגאולה. אין צורך בחשבונות מסובכים ובדברים מיסטיים ומעורפלים, אלא די בסימן זה: כאשר עם ישראל קרבו לבוא לארץ, וארץ ישראל נותנת פירותיה בעין יפה, אז קרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר. כאשר מתקיים תהליך של קיבוץ גלויות ויישוב הארץ, אנו יודעים בברור שהגאולה מתקרבת.

(טל חרמון מועדים עמוד 260)

ב. זרך הגאולה - בהדרגה

ישנו פער בין תהליכי הגאולה הנראים לעינינו בדורותינו, לבין הציור של הגאולה המצטייר בדמיוננו. נוח לנו לדמיין את הגאולה כדבר פתאומי, הבא באופן ניסי וגלוי, ומרומם את המציאות במהירות למצבה השלם. יתכן שציור זה התפתח בהיותנו בגלות, משום שהדרך הטבעית היתה נראית אז חסומה ובלתי אפשרית. בגלות התעודדנו מדמיון זה, ועל רקע זה, תהליכי הגאולה האיטיים וההדרגתיים המופיעים בדורותינו נראים לנו חיוורים ומאכזבים. האם זאת הגאולה שהתפללנו אליה דורות כה רבים!?

חז"ל כבר עומדים על כך שתהליך הגאולה יהיה איטי והדרגתי:

רבי חייא רבה ורבי שמעון בן חלפתא
היו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתה
(היו מהלכים בבקעת ארבל בהשכמה, לפני עלות השחר)
וראו איילת השחר שבקע אורה.
אמר רבי חייא רבה לרבי שמעון בן חלפתא:
בי רבי (כינוי לאדם גדול), כך היא גאולתם של ישראל –
בתחילה קימאה קימאה (בהתחלה השמש זורחת ומאירה קימעה קימעה - מעט מעט)
כל מה שהיא הולכת, היא רבה והולכת.
(ירושלמי ברכות פרק א הלכה א)

מה הסיבה להדרגתיות? יש שהסבירו זאת בקושי של העולם להסתגל לתהליכים מהירים -

אין העולם הנברא יכול לקלוט גילוי רוחני עליון כל כך בבת אחת.
על כן מעלים הקב"ה את עצמו ומתגלה לאט לאט...
תחילה קולט העולם גילויים רוחניים נמוכים,
ואחר כך הוא מוכשר לגילויים עליונים יותר.

(דע מה שתשיב לעצמך עמוד 148)

1. א. מה התועלת בכך שהשמש זורחת "קימעה קימעה"?
ב. מה התועלת בהדרגתיות של תהליך הגאולה?
2. לפניך מספר דוגמאות לכך שההסטוריה האנושית מתפתחת בהדרגה, קימעה קימעה, עולה ויורדת, מתגברת על מכשולים, ולא מזנקת בבת אחת. בחר שתיים מן הדוגמאות, והסבר אותן.
 - א. האדם נברא בסוף הבריאה.
 - ב. "עשרה דורות מאדם ועד נח... עשרה דורות מנח ועד אברהם" (מסכת אבות פרק ה משניות ב, ג).
 - ג. התקופה שבין הכניסה לארץ עד לימי דוד ושלמה.
 - ד. עליות זרובבל, עזרא ונחמיה, עד לכניין בית שני (עיין לדוגמה בעזרא פרק ד פסוקים ד-ו, וכן נחמיה פרק ז).

גאולת "בעיתה" וגאולת "אחישנה"

קצב ההתפתחות של הגאולה תלוי גם במצבם הרוחני של ישראל.

נאמר בגמרא:

אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי (מקשה) –
(רבי אלכסנדר אמר, שרבי יהושע בן לוי היקשה על סתירה הקיימת בפסוק.)
כתיב: "בְּעִתָּהּ"
וכתיב: "אַחִישֶׁנָּה".

זכו – אחישנה,

לא זכו – בעיתה.

(מסכת סנהדרין דף צח עמוד ב)

זהו פסוק מספר ישעיהו, שהוא חלק מנבואת נחמה על הגאולה העתידה -

הקטן יהיה לאלף, והצעיר לגוי עצום, אני ה' בעתה אחישנה.

(פרק ס פסוק כב)

רבי יהושע בן לוי מקשה על כך ששתי המילים האחרונות בפסוק סותרות זו את זו - המילה "בעיתה" משמעה שיש לגאולה עת, כלומר מועד קבוע, ואילו מהמילה "אחישנה" משמע שה' יחיש את בוא הגאולה אף לפני זמנה. מתשובתו של רבי יהושע בן לוי מבינים אנו שישנן שתי אפשרויות. יש לקב"ה מועד אחרון, הקבוע מראש, שבו יוציא לפועל את הגאולה, בעיתה. אך אם יהיו ישראל במדרגת "זכו", ויעשו רצונו של מקום, יתאים העולם מוקדם יותר להופעת הגאולה, וה' יחישנה.

3. א. הסבר את הסתירה: "בעיתה אחישנה".

ב. מהי התשובה לסתירה זו?

בהמשך הגמרא שם רואים ששני אופני הגאולה נבדלים זה מזה לא רק בזמן שבו יתרחשו, אלא גם באופן שבו יתרחשו הדברים -

אמר רבי אלכסנדר: רבי יהושע בן לוי רמי:

כתיב (דניאל ז, יג): "וְאָרוּ עִם עֲנַנֵי שָׁמַיָא כְּבָר אֱנִשׁ אֲתָהּ"

וכתיב (זכריה ט, ט): "עני ורכב על חמור".

(דניאל מתאר את המשיח - שיבוא כבן אדם הבא עם ענני השמים הנישאים ברוח,

והנביא זכריה מתאר את בוא המשיח כעני הרוכב על חמור).

זכו – עם ענני שמיא

לא זכו – עני ורכב על חמור.

(מסכת סנהדרין דף צח עמוד א)

4. הסבר בלשונך את הסתירה ואת יישובה.

לימדונו חז"ל שיש גאולה של "אחישנה" על ידי חזרה בתשובה, ויש גאולה של "בעיתה" דרך תהליכים טבעיים. כלומר, שגם אם ישראל לא יחזרו בתשובה, כשיגיע הקץ, יתחילו תהליכים טבעיים, שיהיו מלווים בסיבוכים וייסורים קשים, שיגרמו לעם ישראל לחזור לארץ ולבנותה.

(פניני הלכה זמנים עמוד 71)

ג. גאולה ותשובה

מובא בגמרא -

אמר רבי יונתן:

גדולה תשובה שמקרבת את הגאולה

שנאמר: "ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב".

מה טעם "ובא לציון גואל"? משום "בשבי פשע ביעקב".

(מסכת יומא דף פו עמוד ב)

התשובה מקרבת את הגאולה, ובלא התשובה אנו עלולים להגיע למצב שהי' יגאל אותנו בחימה שפוכה, למען שמו -

והעוֹלָה על רוּחְכֶם הִיוּ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִים כְּמִשְׁפַּחַת הָאָרֶצוֹת...
חִי אֲנִי נֶאֱמַר ה' אֱלֹהִים אִם לֹא בִיד חֲזָקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׂפוּכָה אִמְלֹךְ עֲלֵיכֶם.
וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים וּקְבַצְתִּי אֶתְכֶם מִן הָאָרֶצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצוֹתֶם בָּם בִּיד חֲזָקָה
וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְחִמָּה שְׂפוּכָה.

(יחזקאל כ לב-לד)

ברור שהתשובה מקרבת את הגאולה. ברור גם שבסופו של דבר הגאולה השלמה תהיה בד בבד עם תשובה שלמה. השאלה היא האם ישנם שלבים בגאולה שאינם תלויים בתיקון המצב הרוחני והמוסרי של עם ישראל.

הגמרא במסכת סנהדרין (דף צו עמוד ב, ודף צח עמוד א) דנה בשאלה האם הגאולה תלויה בתשובה, מביאה את מחלוקת התנאים בעניין, ומסקנתה היא כדעת רבי יהושע, שבבוא המועד הקבוע לכך, תבוא הגאולה גם בלא תשובה.

דברים מפורשים על כך נראה גם בספר יחזקאל פרק לו:

כב. לכן אמר לבית ישראל כה אמר ה' אלקים

לא למענכם אני עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם לְשֵׁם קִדְשִׁי

אשר חללתם בגוים אשר באתם שם.

כג. וקדשתי את שמי הגדול הַמְּחַלֵּל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר חָלְלֶתֶם בְּתוֹכָם

וידעו הגוים כי אני ה' נאם ה' אלקים בְּהַקְדִּשִׁי בְּכֶם לְעֵינֵיהֶם.

כד. ולקחתי אתכם מן הגוים וקבצתי אתכם מכל הארצות

והבאתי אתכם אל אדמתכם.

כה. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם

ומכל גלוליכם אטהר אתכם.

כו. ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם
וְהִסְרֹתִי אֶת לֵב הָאֲבֵן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר.
כז. ואת רוחי אתן בקרבכם
ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם.
כח. וישבתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם
והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים.

(יחזקאל לו כב-כח)

5. א. מהי מטרת הגאולה לפי פסוקים כב-כג?

ב. מהו השלב הראשון של הגאולה, לפי פסוק כד?

ג. מהו השלב הבא - הרוחני, לפי פסוק כה ואילך?

גם בפרשיית התשובה, בספר דברים פרק ל, רואים אנו שהתשובה השלמה תהיה רק בשלב הסופי, לאחר התהליך של קיבוץ גלויות.

6. עיין בספר דברים שם וענה על השאלות הבאות. שלב בכל תשובותיך ציטוטים לביסוס הדברים.

א. מה יביא את ישראל לתשובה ראשונית "עד ה' אלוקיך"? (פסוקים א-ב)

ב. מהו השלב השני, המתואר בפסוקים ג-ה?

ג. מיהו המסייע לישראל בשלב השלישי להגיע לתשובה שלמה? (פסוק ו)

מבואר בתורה ובנביאים, שסדר הגאולה כך הוא: בתחילה תהיה תשובה קטנה, ועם ישראל יתקבץ לארצו והארץ תחל לתת את פריה, ואחר כך יערה עלינו ה' רוח ממרום עד שנחזור בתשובה שלמה.

[פניני הלכה זמנים עמוד 71]

ד. גאולה ותשובה בהסטוריה של עם ישראל

גם בתקופות קודמות, כשהגיעה העת לישועת ישראל, נגאלו אף בלא תשובה -

נאמר במדרש:

משה, בשעה שבא ואמר לישראל: "בחודש הזה אתם נגאלים",

אמרו לו: "משה רבינו, היאך אנו נגאלים, וכל מצרים מטונפת מעבודה זרה שלנו?"

אמר להם: "הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעבודה זרה שלכם".

(מדרש שיר השירים רבה פרשה ב פסוק ח)

7. בני ישראל עבדו במצרים עבודה זרה, והקב"ה גאל אותם בלא להביט בכך. מדוע? ענה בארבע מילים בלשון המדרש.

לא כל ישראל שיתפו פעולה באותו הדור, והתוצאה החמורה היתה -

וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים -
אחד מחמישה יצאו, וארבעה חלקים מתו בשלושת ימי אפילה.

(רש"י לשמות יג, יח)

ולמה הביא עליהם חושך?
שהיו בישראל באותו הדור רשעים, ולא היו רוצים ליצאת,
ומתו בשלושת ימי אפילה,
כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הן לוקין כמונו.

(רש"י שמות י, כב)

בימי עזרא ונחמיה, לאחר שהסתיימו שבעים שנות גלות בבל, נבנה הבית השני, על ידי קבוצה קטנה יחסית של אנשים, שלא היו מ"שמנה וסלתה" של יהדות בבל, אלא להיפך.

8. עיין בעזרא פרק י פסוק יא ותאר מה היה המצב הרוחני של העולים מן הגולה בתקופת שיבת ציון בימי בית שני.

וכתב על כך הרב קוק זצ"ל:

וכבר היה בימי עזרא...
עזרא לקח עמו את הפסולים שהיו מעשיהם כעורים...
ומכל מקום גרם הדבר שעל ידי צמיחת ישועה זו נבנה הבית השני,
שזכינו על ידו לפרסום תורה שבעל פה והרחבת גזרות חכמים
והתפשטות תורה בישראל...

(אגרות הראי"ה כרך א איגרת שיא)

מספר העולים שעזבו את הגולה ובאו לארץ היה קטן מאד - בסך הכל עלו כארבעים ושניים אלף יהודים (נחמיה ז, סו), ומרבית העם נותרה בבבל. התוצאה:

אילו ישראל עלו חזמה מן הגולה (אם רבים היו עולים - כחומה)
לא חרב בית המקדש פעם שניה.

שיר השירים רבא ח יג

תופעה קשה זו, של חוסר ההענות של ישראל להצטרף למהלכי הגאולה, ותוצאותיה, מרומזות בשיר השירים פרק ה.

- ב. אני ישנה ולבי ער
קול דודי דופק פתחי לי אחתי רעיתי...
ג. פשטתי את פתנתי איככה אלבשנה רחצתי את רגלי איככה אטנפם.
ד. דודי שלח ידו מן החר ומעי המו עליו.
ה. קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו מור ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול.
ו. פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר
נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו קראתיו ולא ענני.

(שיר השירים ה ב-ו)

9. הסבר את פסוק ג. היעזר במפתח הבא:
האחות (הרעיה) הישנה - עם ישראל, הלב המעורר - הנביאים, הדוד - הקב"ה.
10. א. מהי תגובתו של עם ישראל לקריאתו של הדוד, על פי פסוק ג שם?
ב. לאחר זמן, עם ישראל חוזר בו, ומגיב באופן אחר. הסבר זאת על פי פסוק ה.
ג. העיכוב בתגובה המתאימה גרם לתוצאה חמורה. הסבר על פי פסוק ו.
11. בעקבות הדברים שלמדנו עתה בשיר השירים, נסח בקצרה את המסר לדורות.

לסיום

מצווה עלינו לשמוח ולהודות לה' בכל לב על החסדים הגדולים שעושה עימנו, ומביא עלינו גאולה, המתפתחת ומתגברת לנגד עינינו. אשרי כל החש את הגאולה ופועל למענה. בעזרת ה' נזכה כולנו להיענות לקריאת הדוד - הקב"ה, לשוב בתשובה ולראות במהרה בגאולה השלימה בארצנו הקדושה.

"והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים. והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יהוה אל בית אלהי יעקב ויִרְנוּ מדרכיו ונלכה בארחתיו. כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיהו ב, ב).

"ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו" (הגדה של פסח).